

UDVARHELYI HIRADÓ.

KÖZMIVELŐDÉSI, KÖZGAZDASÁGI ÉS KÖZEGÉSZSÉGÜGYI HETILAP.

Előfizetési díj

vidékre postán, vagy helyben házhoz hordva:

Egész évre 4 frt.
Félévre 2 frt.
Negyedévre 1 frt.
Egyes szám ára 10 kr.

Megjelenik minden szombaton este.

Hirdetménydíj:

Ötven □ centiméternyi területen megféré hirdetmény ára első beigtatáskor 50 krajcár, második beigtatáskor 10 percent, harmadik és minden további beigtatásnál 20 percent árleengedés. Száz □ centiméter területet elfoglaló hirdetmény ára első beigtatáskor 1 frt, második beigtatáskor 10 percent, harmadik és minden további beigtatás alkalmával 20 percent árleengedés. Bélyegdíj minden beigtatáskor 30 kr.

Mellékletdíj: Százától 1 frt 40 kr. — A díjak előre fizetendők.

A szerkesztő lakása:

Botos-utca, ref. tanári lak, emeleti lakosztály.

Kiadóhivatal:

Becsek Dániel könyvnyomdája.

ELŐFIZETÉSI FELHÍVÁS.

Az ápril-juniusi évnegyed belépte alkalmából tisztelettel kérjük lapunk olvasó-közönségét az évnegyedi előfizetés megújítására.

Újjonnan belépő előfizetőinknek azon indokból, hogy munkálkodásunkat annál könnyebben áttekinthessék, kedvezményképen ingyen szolgálunk lapunk január-márciusi évnegyedének számaival azon kettős feltétel mellett: csak addig szolgálunk, amíg meglevő példányainkból telik, és ha az illetők az elvitelről maguk gondoskodnak.

Az előfizetési pénz alóírtak akármelyikéhez utasítható.

SAKÁCS MÓZES,
laptulajdonos és felelős szerkesztő.

BECSEK DÁNIEL,
kiadó.

Az egyik üdvös kezdemény.

Motto: Segits magadon, s az Isten is segít.
Közmondás.

Lapunk egyik közelebbi számában ígéretet tettünk volt, hogy a székelyföld, s ebben megyénk többféle bajainak is óv- és gyógyszerrel gyanánt használható üdvös kezdeményekről fogunk szólni. Ime tehát beváltjuk szavunkat.

Amely üdvös kezdeményről ezúttal szólnunk, nem más, mint a székely miveldési és közgazdasági egyesület.

Célja: „a székelyföldi lakosok szellemi és anyagi előhaladásának fejlesztése, támogatása.“ Eszközei: „tanintézetek fejlesztése, újab-

bak alapításának indítványozása és elősegítése; tanulók segélyezése, jutalmazása, szakszerű kiképzetése; köz- és mezői (erdei) gazdasági, ipar- és kereskedelmi állapotok ismertetése s az azok javítását célzó javaslatok, vélemények adása, az egyesület körébe vágó munkák s röpiratok terjesztése, szakmúvek ismertetése és ajánlása; az egyesület céljai előmozdítására szolgáló kérdéseknek pályázatra kitűzése; a „székely kivándorlás“ ügyének és mérvének figyelemmel kísérése, korlátozására és meggátlására vonatkozó intézkedések; és végül székelyföldi kereskedelmi és iparcikkok ismertetése és ajánlása a fővárosban és a székelyföld határain kívül másutt is; takarékpénztárak s más népies pénzintézetek és egyesületek alapítása.“

Született ez egyesület eszméje olyan, tőlünk kiszármazott nemes lelkekben, akik hivatali állásuknál fogva a közhaza érdekeit szolgálván, képesítve vannak belátni az egésznek bajait, s azon segíteni igyekeznén, ez egyesület által a kedvet szülőföld érdekeit épen a közhaza érdekében szándékoznak előmozdítani.

A cél helyesen van kitűzve, az indok nemes, az út-mód, a társulás jól van választva, az eszközök ügyesen vannak összeszedve, az egyesület szervezete egészségesnek mutatkozik, csakis a közérdekeltséget kell föléb-reszteni.

Ez egyesület élete vagy halála a fél-

millió székelység életrevalóságának, vagy élehetlenségének leendő bizonyítéka.

Mi Udvarhelymegye népe a félmillióból kerekében százezeret teszünk. Lehetetlen, hogy saját magunk iránti kötelességeinket teljesíteni képesek ne volnánk.

Tökéletesen igaza van az egyesület tisztelt elnökének, midőn a kibocsátott évkönyv zárszámban a tagok csekély számára vonatkozólag így szól: „E fájdalmas ténynyel és észlelettel szembe azon körülményben kell megnyugvást keresnem, hogy a székelyegylet ügye, mindamellett, hogy száz meg száz aláírási ívet és felhívást köröztettünk, még sem hatolt be székelyföldi lakosság zömébe és azon osztályába, melyek e téren is példaadásra és intéző szerepre hivatvák.“

E bajon legalább részben segitendő, közölte lapunk az egyesületi alapszabályokat, s mai számunk megkezdte az egyesület keletkezése indoklásának közlését. Sőt örömmel jelentjük ki, hogy csekély erőnkhez képest mindent el fogunk követni, hogy ez egyesület a mi körünkben is erős gyökeret verjen.

Ismerkedjünk tehát ez egyesülettel, lépünk kebelébe és igyekezzünk az általa nyújtható előnyöket megyénk javára is fölhasználni.

Az olyan egyesületről, mely a maga élére tiszteletbeli elnökök gyanánt gróf Andrassy Gyulát, dr Haynald Lajos kalocsai érseket és néhai gróf Mikó Imrét állította, rendes elnöknek pedig Hajós Jánost, alelnököknek Pap

zethez tartozván, a szegény kis egyházközségek erejüket nem egyesíthették; egyik sem bírta s mégis mindenik igyekezett legalább formailag iskolát tartani!

Ily viszonyok közt a gyermekek egy része valami, más része semmi oktatásban sem részesült. Pedig a székely népben megvan az érzék és hajlam a tanulásra, a szegény ember is szívesen adja fiát a legnagyobb áldozattal is iskolába, hogy valami legyen belőle, bizonyítja ezt az is, hogy Erdélyben a megyéken is a legtöbb pap, tanító, tanár, tisztartó, számtartó, ügyvéd, orvos, sat. a székelyföldről került ki.

Az 1868 évi népoktatás 38-ik t. c. életbe léptetése után kétségkívül vett némi lendületet a népoktatás a székelyföldön is; de még nagyon sok a teendő arra nézve, hogy az egész nép kívánt elemi képzettségre jusson.

Ügynevezett felső népis iskolák eddig épen nem voltak, vagy ha néhány nagyobb faluban volt is valami ilyen, azok inkább a gimnáziumra előkészítő iskolák voltak, melyekben a latin nyelv elemeire tanították a gyermekek. Csak a közelebbi években keletkeztek szoros értelemben vett felső népis iskolák Seps-Szentgyörgyön, K.-Vásárhelyen, Baróton, Csik-Szeredán, Gyergyó-Alfaluban s egy polgári iskola M.-Vásárhelyen, még pedig ez utóbbi kivételével a többi államsegélylyel. A székelyföldhöz számíthatjuk még a hosszufalusi (a csángó hétfaluban) felső népis iskolát is. Ezen felső népis iskolák azonban még a kezdet nehézségeivel

TÁRKA.

Anyám kórágya mellett.

Boldogságos Isten!
Tekints jó anyámra,
Kit nehéz betegség
Sorvaszt a kórágya!
Bágyadt szemekre
Küldj enyhítő álmot,
Hisz' szenvedéseit
Te tudod, te látod...
Hozd meg erejét az
Ártatlan öregnek,
Kinek vérző szívé
Annyi gyász törte meg;
Ki oly régóta -- hajh!
Örömet se látott...
Egész élte remény-
S szenvedésből állott!...
Óh, nézd elhagyatott,
Bús árvaságomat!
Ne mérd fejemre
Legnagyobb csapásodat...
Isten, te tudod, hogy
Drága jó anyámon
Kivül -- senkim sincsen
Ezen a világon!...

Biró Pál.

A „Székely miveldési és közgazdasági egyesület“ alakulásának indokolása.*

E közlemény első részében a székelyföldön létező bajok vázoltatnak, a második részben e bajok orvoslását célzó teendők érintetnek.

ELSŐ RÉSZ.

A székelyföldön létező bajok vázlata.

Közüoktatás- és miveldési ügy. A székelyföldön a népoktatás eddig egészen a felekezetek buzgóságára volt bizva; a kántorok teendője volt egyszersmind az iskolatartás is. A kántorok azonban legtöbb helyen igen szegényes ellátást nyervén, kénytelenek voltak földmivelléssel is foglalkozni, hogy megélhessenek s így az iskolára vajmi kevés időt fordíthattak. A tanítás a téli hónapokban folyt, gyakran szakadozva, tanították a gyermekek írás- és olvasáson kívül egy kis számvetésre, leginkább pedig imádságokra, templomi énekekre, kátéra. A szegényebb gyermekek rendszeren nem is jártak iskolába.

Tanterem sok helyen nem is volt, ily helyen a tanító szűk lakásában huzódott meg néhány gyermek, ahány eltért. Felszerelés, taneszközök csak ritkaságkép léteztek hiányosan.

Ezen bajokhoz járult az is, hogy a többnyire kis székely falukban a nép gyakran 2—3 feleke-

* A székely-egylet alakulását kezdeményezett gyűlésnek Budapesten 1874-ben az egyetemi nyomdában megjelent füzetkéje nyomán. Szerk.

Lajost és Galgócy Károlyt, titkárnak Buzogány Áront, pénztárnoknak Sz. Nagy Sándort és jegyzőnek Borosnyay Oszkárt választotta, bizvást föltehetni, hogy tudja, mit akar.

Szakács Mózes.

KÖZMIVELŐDÉS.

A székely művelődési és közgazdasági egylet alapszabályai.

(Vége.)

V. Fejezet.

A vidéki egyletek közgyűlései.

17. §.

Az egyes székely székben és annak területén fekvő szabad városokban lakó egyleti tagok összege képezi azon vidék közgyűlését, mely minden évben egyszer az illető szék főhelyére összehívandó az azon vidéki választmány elnöke által.

E közgyűlés teendője az illető szék területén működő 9 tagú vidéki választmányt szótöbbséggel 5 évre megválasztani.

VI. Fejezet.

Vidéki választmányok.

18. §.

Az előbbi szakaszban említett módon alakult öt vidéki választmány székhelye mindenik székben az illető szék főhelye.

Elnököt, alelnököt és jegyzőt a választmányok maguk választanak tagjaik köréből egy évre.

Az elnök, vagy akadályoztatása esetében az alelnök, a választmányt minden hóban legalább egyszer összehívni köteles.

19. §.

A vidéki választmányok saját viszonyaikról, szükségükről, tapasztalataikról tanácskoznak, közvetlen adatokat gyűjtve indítványokat tesznek, megállapodásaikat előadva a központi választmányhoz felterjesztik, s a központi választmány határozatainak végrehajtását eszközlik és arra felügyelnek; általában pedig szóval és tettel munkálnak az egylet gyarapodásán és ennek érdekeit tehetségük szerint ápolják és előmozdítják.

20. §.

Érvényes határozatot csak oly ülés hozhat, melyen legalább 4 tag jelen van. Határozatok szótöbbséggel hozatnak, szavazatok egyenlősége esetében az elnök szavazata dönt.

A vidéki választmányi tagok kilépésének sor-

küzdének, hasznos és egészséges fejlődésük még ezután várható.

Ipar- és gazdasági szakoktatás egészen hiányzott, most van tervben s részben már kezdeményezve is a fennebb említett hat felső népiskolánál részint ipar-, részint gazdasági szakoktatás megkezdése is.

Az első tanítóképezdét a székelyföldön Sz.-Keresztúron az állam állította föl öt év előtt, azóta nőtte ki magát a csík-somlyói róm. kath. tanítóképezde is.

Az első reáltanoda hasonlóképp pár év előtt alapított Sz.-Udvarhelyen; de kellő fejlődésnek s virágzásnak még ez sem örvend részint azért, mert a szegény székely fiuknak ezen intézetben a tanulmányok nem eléggé megkönnyítve, részint meg azért, mert e nagyfontosságú új tanintézetnek célja s előnyei felől a székely nép még nincs eléggé felvilágosítva.

Legjobban állott a székelyföldön aránylag a gimnázialis tanítás, amennyiben a felekezetek versenyezve igyekeztek már a múlt században fenntartani s azokat időszerűen fejleszteni; s éppen ezen tanintézeteknek köszönhető az erdélyi megyékre folyvást kiözönlő, fennebb említett tekintélyes intelligencia. A székely gimnáziumok valóban nagy szolgálatot tettek a múltban az erdélyi magyar értelmiség gyarapodásának, ezt mindig hálással fogja elismerni a jövő. Azonban most, midőn a kor hatalmas haladásra int, midőn a középtanodai

rendjére, a kilépés vagy halál által megürült helyek betöltésére nézve a központi választmányra nézve mondottak (16. §.) irányadók.

VII. Fejezet.

Az egylet elnöksége és tisztviselői.

21. §.

Az egyleti elnökség áll az elnökből és két alelnökből, kik és pedig első sorban az elnök, ennek akadályoztatása esetén az alelnök egyike, az egyletet a központi választmány határozatai értelmében vezetik és igazgatják.

Az elnököt és két alelnököt a nagygyűlés titkos szavazás útján a jelenlevő tagok általános szavazattöbbségével választja 5 évre.

22. §.

Az elnök, esetleg az illető alelnök, az egyletet a kormány-, a hatóságok- és más személyekkel szemben képviseli, a nagygyűlésen és a központi választmány ülésein elnököl, azok jegyzőkönyveit a titkárral együtt aláírja. Jogositva van a pénztár állapotát bármikor megvizsgálni, továbbá szükség esetén választmányi ülést, sőt rendkívüli nagygyűlést is hívni egybe.

Rendkívüli esetben az elnök a központi választmány határozata nélkül is utalványozhat 40 frt erejéig, ezt azonban jóváhagyás végett tartozik a legközelebbi választmányi ülés elé terjeszteni.

23. §.

Az egylet tisztviselői:

a titkár és

a pénztárnok a szükségrendő segélyszemélyzettel, melynek kinevezése és díjazásának meghatározása a központi választmány feladata. Míg az egyleti tagok száma az ezeret el nem éri, e két tisztség teendői egy személyben egyesíthetők.

24. §.

A titkárt a központi választmány választja saját tagjai közül öt évre. Tiszteletdíját esetleg a választmány állapítja meg.

A titkár úgy a nagygyűlésen, mint a központi választmány ülésein az előadói tisztelet viseli, a határozatok kiadványozásáról és amennyiben azok végrehajtása reá bíztnék, erről gondoskodik s általában felügyel a kezelés rendes menetelére.

25. §.

A pénztárnokot a központi választmány nevezi ki és látja el esetleg fizetéssel. Kötelessége az egylet vagyonát a központi választmánytól nyerendő utasítás szerint hűven és pontosan kezelni, a pénztár állapotáról a központi bizottság ülései-

képzéshez kötött igények is annyira növekedtek: kétségtelen, hogy a székelyföldi gimnáziumoknak is ma már jelentékeny reformokra van szükségük, hogy céljuknak teljesen megfeleljenek. A hiányos felszerelés, tanárok csekély fizetése, köztanítói rendszer, stb. sürgős változtatásokra hívnak fel.

Jogot a székelyföldön most már nem tanulhat a székely ifjú, pedig egykor Erdélyben M.-Vásárhely volt a jogászok főiskolája.

Mivelődési egyletek, felolvasó társaságok, dalárdák, könyvtárak, műgyűjtemények, árvaházak, betegápoló és egyéb jótékony intézetek, ha részben léteznek, vagy legalább keletkezöben vannak is; de mindenesetre nagyon sok még e tekintetben a létesítendő.

Anyagi bajok. A székely nép anyagi szegénységének alapoka az, hogy kevés termőföldhöz képest túlnépesegett. Mert habár a székelyföld területéhez képest a nép száma nem látszik is nagy; de tekintve, hogy a székelyföld nagy részét kősziklák és rengeteg, ősz erdők borítják, a mivelhető, aránylag kevés földnek egy része oldalokon és havasok szomszédságában csak nagy fáradsággal mivelhető, s a szeszélyes időjárás miatt a termés gyakran itt is meghiusul: kétségtelenné lesz a túlnépesegetés iránti állításunk.

Ezen alap-okon kívül a székelyföld anyagi bajainak növeléséhez járultak időszerű okok is. Ugyanis a gazdasági viszonyok feltűnő hanyatlásnak indultak a gazdasági életben 1848 óta történt átalakulások visszahatása és amiatt, hogy az át-

ben jelentést, a nagygyűlés elé ezzel együtt számadást terjeszteni; köteles továbbá a pénztárt az elnök vagy a választmány által e célra kiküldött tagok vagy a nagygyűlési számvizsgálók kívánataira vizsgálat alá bocsátani.

Pénzt csupán az elnök vagy illető alelnök által aláírt és a titkár által ellenjegyzett utalványokra szolgáltatathat ki.

VIII. Fejezet.

Az egylet vagyona.

26. §.

Az egylet vagyonát az alapító és tagsági díjak, továbbá jótékony adakozások és hagyományok képezik.

IX. Fejezet.

Az egylet feloszlása.

27. §.

Az egylet feloszlását csak oly nagygyűlés határozhatja el, melynek napirendjére az tárgyal kitűzve lévén, az összes egyleti tagok számának felénél több van jelen és ezeknek legalább kétharmada a feloszlásra szavaz.

Ha oly nagygyűlés létre nem jön, a központi választmány a feloszlásnak napirendre tételével 30 napra új nagygyűlést hirdet, amelyen megjelenők számukra tekintet nélkül $\frac{2}{3}$ szavazattöbbséggel mondhatják ki a feloszlást.

Feloszlás esetén az egylet vagyona a székelyföldön akkor létező gazdasági, ipar- és más szakiskolák közt osztandó fel. E felosztás módját a feloszlást elhatározó nagygyűlés állapítja meg.

28. §.

Az alapszabályok változtatására, valamint az egylet feloszlására vonatkozó határozat foganatosítása előtt a m. kir. belügyminiszter úrhoz felterjesztendő.

29. §.

Ha az egylet az alapszabályokban meghatározott célt és eljárást illetőleg hatáskörét meg nem tartja, a kir. kormány által, amennyiben további működésének folytatása által az állam vagy az egyleti tagok vagyoni érdeke veszélyeztetnék, haladéktalanul felfüggesztetik, s a felfüggesztés után elrendelendő szabályos vizsgálat eredményéhez képest végleg fel is oszlattatik, vagy esetleg az alapszabályok legpontosabb megtartására különbeni feloszlás terhe alatt köteleztetik.

Jóváhagyott jan. 14-én, 1876. 1720. belügymin. sz. a.

(Az egylet évkönyvéből.)

alakulásnak megfelelő intézkedések és szükségszerű átformálások csak részben és későn, vagy éppen nem történtek.

Az 1848 évi események elvileg, s az azután következett abszolutizmus tényleg eltörölvén a régi örökösödési törvényt s a mindkét nemre nézve egyenlő örökösödést hozván be, a különben is apró székely birtokoknak még inkább elaprózása következett be, mi által természetesen növekedett az agráris pauperizmus és mindinkább apadnak a megélhetésnek feltételei.

Az úrbéri viszonyok felforgattak, de nem rendeztetek. Az úrbéreszek egy része 1848 után is szolgálatot tett, a más része megtagadta a szolgálatot és pörölt. A földbirtokosok jövedelmi forrásuk és munkás erejük nagy részét nem vehették igénybe évekig, mi elősegítette a vagyonosabb osztály elszegényedését.

A tagosítás és arányosítás ott, ahol keresztülvihető volna, egyik mentő eszközül szolgálna a birtokrendezésre s következőleg a termelés fokozására. Az 1872 május 6-ki birtokrendezési eljárás azonban a felette sok formáságok s költségek miatt a tagosítás és arányosítás általi birtokrendezést csaknem lehetlenné teszi.

Közelebről a több évi rosz termés és hitelválság ijesztőleg növelte a pénzvisszonyok sanyaruságát, úgy, hogy a nép gazdasági tőkét kénytelen elveszettegetni, marháját, lovát eladja bármilyen áron, csak hogy élhessen; akinek már nincs mit

KÖZGAZDASÁG.**A kertipar köréből.***Gyümölcsösökünk fekvése és talaja.*

(Vége)

Az agyagos talaj legjobb a gyümölcs-tenyésztésre; kevés utánjárással a fák tartósak, a gyümölcs ép és nemes, a termés háládatos; itt van a fa otthon. Az agyagos talaj átalán kötött; itten az ültetésnél szükséges a gödröket egy méter mélyen és szélesen ásni; az ásás három hóval ültetés előtt végbe viendő, mi által a föld porhanyodik, a földsavak, munga s. a. t. a nap és lég hatása által elenyésznek és elpárolognak. Ültetés-kor az ültetendő oltványokról minden ügynevezett szakál-, megsértett és beteg gyökereket el kell távolítani; a koronánál a levágott gyökérmennyiséghez kell a vágást alkalmaztatni, mert jó a lehetőségig az egyensúlyt fenntartani, így hát alul és felül egyaránt kell vágni. A fa tövét ásni kell minden évben, az első két-három évben kétszer, később egyszer elegendő; itten a sok metszést kerülni kell, csakis őszszel, télen vagy korán tavaszszal a száraz ág- és vízi hajtásokat távolítjuk el, moha- és hernyótól tisztán tartjuk és a siker biztos. Kivétel, ha egy vagy másik fa tömötten, bokrosan nő, mi több fajtánál tulajdonság; ekkor szükséges, de óvatosan, közel a törzsen és sima vágással a közepől 1—2 hüvelyk vastag ágat eltávolítani, mi által a megmaradt ágak világosságot nyernek; de a vágás után az ejtett sebet rögtön egy tapasztalással be kell vonni. Többféle jó tapasztalás van; de friss marhatrágyát egy kevés lenolajjal összegyúrva megfelel a célnak. Trágyázni érett marhatrágyával, jó hatást gyakorol; de a trágyának törzset érni káros, brantot idéz elő.

A homokos talajban úgy bánunk, mint az agyagosban, azon hozzátétellel, hogy itten a fa tövét sokat kell trágyázni; de nem állati trágyával, hanem takarmány-, hulladék-, polyva-, apró szalma-, nyáron át gyomokkal s. a. t. Nedves években ugyan megtörténik, hogy itten a fák túldúsán nőnek; de azért nem kell nyelni, nem szabad a fát természetességéből kivenni, mivel ezen dús növénye csak vizes évben történik; legfeljebb, ha valamit tenni kell: erezzük ki! erezni legjobb júliusban, ezáltal a túlzott növény megszűnik.

A kövecses talajt jó sikerrel használhatjuk almafatenyésztésre is; de jobban körtének.

eladni, az éhenhaláltól menekülnő, lelketlen uzso-rások kezébe dobja magát.

A pénzvisszonyok ezen rendkívüli állapota — igen lehet tartani — rendes állapotú válik; mert a termelés kisebb, mint a behozatal, mi a pénzhányt, ha új kereseti források nem nyitnak, állandóvá teszi, talán még növelni fogja.

A keleti vasút kiépítése előtt, a székelyföld elszigeteltségében a termelési költségek szabályozták a termékek árát, míg most a konkurrensok. Ebben van földmivelésünk s iparunk válságának kiinduló pontja, mit a bajok s az orvoslási módok kutatásánál szem elől tévesztenünk nem szabad.

A magyar alföld és Oláhország meleg rónáin kevesebb munkával és költséggel gazdagabb termést nyújt a föld, mint a hegyvölgyes, nagyobb részben zord éghajlatú székelyföldön. Aztán a magyar alföld s Oláhország népessége aránylag sokkal gyéresebb; tehát a könnyen termelt gabonából sok felesleg maradhat fenn kivitelre, míg a székelyföld saját lakosságát sem képes ellátni. Épen ezért a gabona-termelés terén való versenyzés lehetőségéről le kell mondanunk és az állattenyésztési rendszerre szükséges átmennünk.

Ez azonban most nagy akadályokba ütközik; mert a birtokviszonyok nincsenek úgy rendezve, hogy az állattenyésztésnek megfelelő váltó-szántó és váltó-legelő gazdasághoz lehetne fogni; mert az új rendszer által megkövetelt belterjesebb gazdasághoz sem a szükséges beruházás, sem a szükséges munkaerő beszerzésére igényelt tőkével nem

Itten a lehetőségig a fákát pujának kell nevelni, mivel a fagyókérek csekély mélységben vonul szét; a fa gyengén áll, nem dacolhat a zivatarral, vagy kidönti egészen; de ha nem is, gyakran megmozdítja, ami éven át többször előfordul és mindannyiszor számtalan szívó gyökér elszakad, mi által a fa megbetegszik és midőn már termőfának kifejledne — elhal. Ekkor ráfogjuk: kövecses a talaj, nem él meg benne a gyümölcsfa; igaz! kövecses, azért nem él meg; de a valódi okot: miért nem él meg? tovább nem igen fürkészszük, ámbar könnyen kitalálhatni; nem a táp hiánya, de igenis a mozgás, a sok szívó gyökér szakadása gyilkolja meg a fákát. Ezen segíteni lehet; törpén nevelt fákát a szél nem mozdíthat annyira; oda kell hatni, hogy a koronák csaknem földszint fejlődjenek. Kövecses talajban termelt gyümölcs mind tartósságára, mind finomságára — kitűnő.

A palás földet lehet ugyan gyümölcsösnek használni, de gyengén fizet. Az ide szánt csemetéket kezdettől fogva palás földbe kell iskoláztatni, 3—4 éves korban jól megmunkált trágyával vegyített földbe ültetjük, minelölte iszap- vagy vízi homokot közé vegyítünk, a metszés egészen kimarad, leszámítva a száraz ágakat, melyek elegendő mérvben előfordulnak; a fák töve évenként többször megkapálandó, erős trágya tesz csak némi hatást. A fa megnő, hosszasan él; de teljes megelégedésre soha nem szolgálhat. A moha egész erővel lepi el a fát; folytonos takarítás szükséges.

Ha nem alkalmatlankodom t. szerkesztő úrnak, más alkalommal nemesítések, iskolázás és a csemeték általános kezelése módjáról fogom igénytelen tapasztalataimat közölni.*

Hönig S.,
okleveles kertész.

* Szívesen látjuk. Szerk.

KÖZEGÉSZSÉG.**Egészségügyi apróságok.**

II.

Váltó-lázak.

A természet közelebről érzéngés által jelenté ki, hogy bevégezte téli álmát, s várhatjuk a kikeletet. Ablakomon kitekintve láthatom a zöld vetést a téren elterülő mocsáron és sáncokban, melyekről nemsokára az orvos és gyógyszerész aratandja a termést.

Ha közhelyeken is ily buja tenyészet lehet a mocsár-virágnak, miként lehet ez a mezőkön,

bir gazdáink nagyobb része. Míg tagosítás és célszerű birtokarányosítás nincs, még a gabona-termő szántókat sem lehet kellően kihasználni. Azon népek pedig, melynek földje nem termi meg a mindennapit, nem szabad két vagy három fordulós gazdaságot folytatni, nem szabad szántói felét vagy harmadát évenként ugarban hagynia.

A réti gazdaság sem mutat fel semmi haladást. Takarmányfüvek nem vettetnek, alagsóvezés vagy csatornázásról szó sincs.

A legelőknél a közösség a baj; azok vagy községeleg, vagy testületileg (birtokosságilag) közösen, legnagyobb részt arányosítás nélkül használtatnak.

Az erdők pusztulnak és ritkán neveltetnek. Erdőültetés falkolából talán sehol sem fordult elő. A százados fenyvesekre alig van valami felügyelet, pusztítja mindenki; a múlt századokból ezekben ránk maradt töke ma holnap oda lesz, az utódokra maradnak kopasz sziklák. Az erdők átka, hogy legnagyobb részben községeleg közösek, s így mindenki igyekszik minél inkább igénybe venni, senki sem gondol a még megmaradtnak bár konzerválására s őrzésére. A használatot csak formailag szabályozza itt-ott a limitáció, azonban szabad a pusztítás. Vannak mérföldekre terjedő erdőségek, melyek 10—15 község közös tulajdonát teszik; természetes, hogy minél több a tulajdonos, annál szánalomra méltóbb állapotra jut a közös tulajdon.

(Folyt. köv.)

hol a vizek megállapodva, megromlanak és bűzhödnék, s fejtik ki magukból azon gerjanyagot, mely a váltó-láznak ha nem is minden esetben szülője is, de ha azt valaki bármily okokból megkapta, annak makacsságára hogy minő nagy befolyással van, azt azok tudják, kik annak gyógyításában akárhányszor boszankodva kifáradnak, s akiknek ezt tűrni kell, s szabadulniok attól csakis drága pénzen és munkaerő elveszése után lehet.

Annyira mindennapos látvány lett nálunk, kivált forró nyár közepén az agyag-sárga színű ember, hogy már meg sem ütődünk rajta, s ha a láztól erejéből kicsigázott embert látunk vánszorogni a legnagyobb munkaidőben, önkénytelenül jön mindenkinék, hogy azon nyomorultnak habár vigasztalással, jöjjön segedelmére.

Ezért van ezen betegségeknek annyi orvosa és orvossága. Hogy az hányféle és azok vételével minő mysteriosus eljárás van kapcsolatban, azt alkalmasint ismeri mindenki, ha nem tapasztalata után, de legalább hallomásból. Van azok között sok észszerű, de a nagyobb rész babona s a kiszervezett beteg hiszékenységére van fektetve. Megfoghatatlan, de ezek hatását sem lehet némely esetben tagadni.

A váltó-lázak nálunk is annyira meghonosodtak, hogy kivált esős nyáron a betegségek kétharmada ebből telik ki. Valamint egyebütt, úgy nálunk is télen inkább szünetel, nagy hihetőséggel azért, hogy a gerjanyag a fagy által megkötődik.

Az okok, melyek ezt előidézik, különbözök s előállhat a betegség a posvány-gerj egyenes befolyása nélkül is, de hogy ennek elterjedését és makacsságát főképp a posvány-gerj okozza, az kétségtelenné vált. Megtámad ez gyermeket, ifjat, öregot, nemi különbség nélkül.

Mindenestre* szükséges valami kiváló ok, mely azt előidézze, illetőleg fellobbantsa. Így a fárasztó munka, vagy kimerítő foglalkozás, meghülés, vagy életrendi hibák fokozzák a betegségre való hajlandóságot. Akárhányszor maga a talajvíz szokatlansága képes azt előidézni.

Nem szükség leírnom, hogy minő tünetekkel lépik az fel különböző alakjában, mert az már oly ismeretes, hogy mindenki tudja, s nem is az a céltom, hogy ezt fejtegessem, hanem az, hogy mit tudnék észszerű olyast ajánlani, mely által attól megmenekülni lehessen, vagy ha az elkerülhető nem lenne, mit tartok én tapasztalatim után célszerűnek, annak lehető gyors, gyökeres, s ha lehet olcsó meggyógyítására.

Előre kell bocsátanom, hogy egy 4—6 hétig tartó heveny betegséget akárhányszor olcsóbban vagyok képes meggyógyítani, mint egy nagyon egyszerűnek látszó váltó-lázat. És ennek nem egyéb az oka, mint az, hogy azon még eddig legbiztosabb szer, melylyel ez gyógyítható, már a nagy használat miatt is nagyon drága. De ez sem lenne még talán a legnagyobb baj, hanem az már akárhányszor kétségbe ejt, hogy a beteggel nem mindig lehet elhárítani azt, hogy amiért lázai elmaradtak, azért még nincs meggyógyulva, s időnkint a láz megújulása ellen orvosságot kell vennie. Ha a beteg ezt orvosának elhiszi, s magát aláveti annak, hogy az orvos tanácsát követi, bizonyosan megszabadul bajától és nem sok költséggel, míg a lázak ismétlődése nemcsak testét, hanem zsebét is megkönnyítendi. E mellé még aztán számítsa az utóbajokat, melyek ebből keletkeznek, s néha egész éltében kísérik.

Ezen betegség, melynek sokan oly kevés fontosságot hajlandók tulajdonítani, kiszámíthatatlan áldozatot ragad el következményei által, s hogy a Tisza mocsárjai mellett lakóknál oly nagy az aránytalanság a születések és halálozások között, aligha ez nem egyik fontos oka.

L. J.

(Vége köv.)

IRODALOM.

— Megjelent: 1. *A székely miveltetési és közgazdasági egyesület első évkönyve 1876-ra.* Az egyesület központi választmánya megbízásából szer-

kesztette Buzogány Áron, egyl. titkár. Budapest, 1877. Nyomatott Kocsi Sándornál. 8.-r. 85 l. Ára 40 krajcár.

Tartalom:

Előszó.

I. A székely egyesület keletkezéséről s működéséről. Buzogány Áron, egyleti titkártól.

II. Az egyesület alapszabályai.

III. Az egyesület központi igazgatósága.

IV. Az egyesület tagjainak névsora.

V. Az egyesület pénztári állapota.

VI. Székely-támad, Székely-bánja. Alkalmi költemény, Szász Károlytól.

VII. A székely-kivándorlásról. Buzogány Á. tól.

VIII. A lentermelés fontossága a székelyföldről nézve. Jagócsi Péterffy Józseftől.

IX. A len-kenderfonó- és szövőintézet felállításának terve. B. Á. tól.

X. Gazdasági és iparos szakoktatás a székelyföldön. Buzogány Á. tól.

XI. A Cserey-féle múzeum ismertetése. B. Á.

XII. Pályázat a „Székelyföld mivelődési és közgazdasági állapotának” leírására.

XIII. Erdő-törvény ügyében folyamodvány a t. képviselőházhoz.

XIV. Zárzó. Hajós Jánostól.

Megbecsülhetetlen könyv a maga nemében. Helybeli könyvkereskedésünk is tud vele szolgálni.

Továbbá: 2. *Magyar történelmi időrend vezérfonala.* Irta dr Szombathy Ignác, a győri áll. főreáltanoda rendes tanára. Első rész. A legrégebb időtől 1300-ig. Győr, 1877. 8.-r. 24 l. Ára 20 kr.

3. *A magyarok történelme.* A közélettanodák alsóbb osztályai számára az új tantervhez alkalmazva írta dr Szombathy Ignác, s. a. t. Második rész. 1270—1526. Győr, 1877. 8.-r. 132 lap. Ára 70 kr o. é.

A becsületes munka figyelemre méltó kettős terméke, mivel azonban mindkettőnél hiányzanak a kiegészítő kötetek, ismertetésükbe nem bocsátkozhatunk.

KÜLÖNFÉLÉK.

— **Egész Európa,** s benne hazánk állapota is, teljesen áprilisi. Minden nap, vagy legalább is minden héten: hét tél — hét nyár. Ma békere-mények, holnap harci ijedelmek. Ezúttal háború fenyeget.

— **A „Közegészségi Lapok”** ápril 5-iki száma a következő ajánlattal jelent meg: „Valamennyi törvényhatóságnak. Széll Lajos a „Közegészségi Lapok” szerkesztője az iránt folyamodott, hogy egészségügyi ismeretterjesztő, s részben az egészségügyi adminisztrációval is foglalkozó lapját, a törvényhatóságok pártolásába ajánljam. Minthogy pedig már a hosszabb idő óta fennálló ezen szaklap fenntartásának céljának csakugyan megfelel és így terjesztése a közegészségügy érdekében kívánatosnak mutatkozik: felhívom a törvényhatóságot, hogy annak mentől szélesebb körben való terjesztését lehetőleg eszközölje. Megjegyeztem, hogy a lap előfizetési ára egy évre 5 frt, félévre 2 frt 50 kr, negyedévre 1 frt 30 kr. Néptanítók az előfizetési árnak csupán felét fizetik. Az előfizetési pénzek a szerkesztő lakására, Budapest VIII. kerület Vasútcsa 15. szám alá küldendők. Budapest, 1877 évi március 16-án. Tisza, s. k.”

* **A brassó-plojesti vasútvonal romániai részének** építése körül tanúsított késedelmezés aggodalmakat keltvén az iránt, vajjon a vasúti csatlakozás létrejöhet-e a szerződésileg kikötött időpontra, 1877 aug. elejére: monarchiánk romániai képviselője, Zwiedinek lovag kormányi megbízásból ez iránt előterjesztést tett a múlt héten a Bratianu-kabinetnél, s figyelmezteté az a nemzetközi kötelezettség nem teljesítéséből eredhető következményekre. A román kormány ez alkalommal újabb ígéreteket tett, s a kamara által el is fogadott egy törvényjavaslatot, mely a vasúti munkálatok folytatására 150,000 frank rendkívüli hitelt engedélyez.

* **Bizalmas kérelem a vasárnap-ügy barátaihoz.** A Helvéciában alakult „vasárnap-megszentelési társaság” derék elnöke Lonibárd Sándor régi bankár szíves volt a vasárnap-ügyi nagyobb mérvet öltő irodalom terményeiből néhány jeles darabot Debrecenbe küldeni. Ezek egyike „a vasárnap és a munkás osztályok”, melyet Könyves János kismarjai ref. lelkész készséggel magyarra fordított. Tartalmazza: a vasárnap-ügyi helvét társaság nagygyűlése lefolyását, Röllvich lelkész megnyitó beszédét, az elnök kimerítő jelentését az ügy állásáról tájékoztul, Tophel, Elni és Loysen-Jácint remek beszédeit, miket a reformáció csarnokában tartottak több mint 2000 hallgató közönség előtt. A mű 2 nyomott ívre terjed. Kívánatos volna magyarul is kiadni és szétterjeszteni, hogy a vasárnap nálunk hanyatló szent ügye a keblekben kellő öntudatra emeltesse, a tudatból származand aztán az okozat és tett áldása. A vasárnap, a hetedik nyugalom, emberiségi és keresztyéni fontos kérdés. Bizalommal kérjük a vasárnap-ügy barátait, járuljanak közre pártolólag ez első füzet kiadására. Ha találkozik hazánk nagyobb városaiban és egyházaiban 50 pártoló, aki egy-egy forintot elszán, akkor a mű megjelenend s minden pártolónak 10 példány elküldetik postán, hogy irányadó és tetszése szerinti körökben ingyen szétoszassa, s ily módon a fontos kérdés eszméjét jobban terjesztesse s megkedveltesse. Aki nem volna képes áldozni egy frtot, gyűjtsön ismerősei közt 10 példányra 10 kr-ával s azok közt oszassa szét. Ezzel inditsuk meg legalább a vasárnap-ügyi irodalmat az egyházi téren; előkészítője lehet e kezdemény rendszeresebb vasárnap-ügyi társulatok megállapításának. E téren nincs párt, sem felekezeti különbség s ellentét! A pártolók nevei lapunk útján közzétételnek. Azon reményben, hogy a vasárnap barátai közül találkozni és lelkészeink által megnyeretni és keresztetni fog ötven aláíró, bocsátom ki e nyílt kérelmet, a pártolási díj beküldési határideje május 4-ig megtörténhetnék, siker esetében a röpirat azonnal sajtó alá adatik, s a hó végére szétküldetik. Tisztelettel, bizalommal és reménnyel Debrecenben, 1877 ápr. 6. Balogh Ferenc, tanár.

* **Császka György szepesi püspök úr** — írja a „Pesti Napló” — a Szepes-Olasziban alapított leánynevelő-intézet és kisedővoda számára saját költségén 26,000 frton megfelelő, díszes helyiséget vett s az ezen intézetekben alkalmazott tanítónők közül ötnnek ellátását és fizetését is magára vállalta. A nevelés-oktatásügynek hozott e nagyjelentőségű áldozatért a vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszter, mint a hiv. lap közli, a püspök úrnak elismerését és köszönetét nyilvánította.

* **Szalay István józsefvárosi háztulajdonos,** — írja a „Pesti Napló” — városi képviselő és fakezteskedő március 30-án vízkórban elhunyt. Szalay azon naponként kevesebb számmal található magyar emberek közé tartozott, kik hosszú éveken át a fővárosban élve, eredeti magyar gondolkodásukat és szokásaikat híven megtartották. Meleg pártolója és előmozdítója volt mindannak, ami a magyar szellem ébresztésére és fenntartására hatott és buzgón karolta fel a magyar irodalmat is. Mint a főváros törvényhatósági bizottságának hosszú éveken át tagja, közbecsülésben állt és számos tisztelői jó emléket meg fogják őrizni. S amilyen volt életében, olyképen intézkedett végrendeletileg is. Megemlékezett rokonai- s barátairól s iskolai célokra (a ref. hitv. egyháznak) húsz ezer frtot, egyéb jótékony célokra kétszáz frtot hagyott. Legyen emléke áldott! Temetése a ref. hitfelekezet szertartása szerint e hó 2-án d. u. 4 órakor ment végbe.

* **Felek Miklós,** e hó 16-án tartandó jubileuma alkalmából, — írja az „Egyetértés” — szülőföldjéről, Udvarhelyszékből, nevezetesen Nagy-Galambfalváról meghatón meleg hangú üdvözlő iratot kapott, melyet a művészetnek hetvenkötött ottani igaz tisztelője a saját és édes szülőföld nevében irt alá. Ezek közt az aláírók közt vannak olyanok is, akik Felek Miklós még akkor ismerték, midőn iskoláit a sz.-udvarhelyi kollegiumban megkezdte; mikor — kicsiny gyermekkorában — a reggeli próba alatt a szinpad alá rejtőzött és úgy vonták a kis műsáfit elő rejtekéből, ahová „Báthory Mária” megte-

kinthetése végett kuporodott. A szép megemlékezésnek e nyilatkozványa annál is meghatóbb, hogy a jó székelyek már évtizedek óta nem látták, nem hallották őt se életben, se szinpadon, de a hír szárnyai után indulva is kötelességüket vélték teljesíteni, mikor rokonszenveknek és őszinte tisztelőknak kifejezést adtak a távolból.

— **A sz.-udvarhelyi jótékony nőegylet** folyó évi március 25-ére összehívott évi közgyűlését 40 tag megjelenése után a városház nagytermében megtartotta. Ez alkalommal elnök mlgs Ugron Lázárné egy csinos, velős szavakból álló beszéddel — melyben a tagtársakat kitalásra hívja fel — az ülést megnyitván, az évi jelentés megtétele után — mely szerint a lefolyt évben tartott a nőegylet 8 választmányi gyűlést, s hozott azokon 50 határozatot, rendezett felolvasás-, szavalat-, ének- és zongora-előadással összekötött 17 munkaestélyt, melyek mindig nagyon látogatottak és jól sikerültek voltak, segélyezett 72 szegényt 229 frt 30 kr pénzzel és ezenfelül ruhaneműekkel, a török sebesültek részére pedig küldött 60 frt pénzt és tépést, — a pénztári számadás megvizsgálására fölkért Zajzon Ferenc, Kovács Antal és dr Nagy Sámuel tagokból álló bizottság jelentése olvastatott fel. Ezen jelentés szerint a pénztári számadás szoros megvizsgálás után úgy a bevételek, mint a kiadásokra nézve pontosan és jól vezetettnek találtatván, a pénztárnoki felmentés a közgyűlés közönete mellett megadatott. A nőegylet vagyona összesen 2155 frt 39 krból áll, ebből kölcsön van adva 1000 frt, az alapítóknál 701 frt, a helybeli takarékpénztárnál 266, a pénztárban 36 frt 62 kr tőke és 60 frt 70 kr segélyre fordítandó; s többi pedig részint az alapítóknál, mint be nem fizetett kamat, részint a rendes tagoknál, mint tagsági díj van. Ezután az alapszabályok értelmében évenként választani szokott választmányi tagokul ez évre megválasztottak: 1) Daróczy Jánosné 40, 2) Gyórfy Antalné 40, 3) Gyalokay Mózesné 40, 4) Móríc Gyuláné 40, 5) Reiner Jánosné 40, 6) Rápolthy Domokosné 40, 7) Szentiványi Lászlóné 40, 8) Szabó Mártonné 40, 9) Szabó Dénesné 40, 10) Szakács Istvánné 40, 11) Szabó Domokosné 40, 12) Técsy Istvánné 40, 13) Héjja Endréné 39, 14) Hlatky Miklósné 39, 15) Kandó Mózesné 39, 16) Kassay Lászlóné 39, 17) Székely Dénesné 39, 18) Ágotha Józsefné 38, 19) Hickmann Gusztávné 38, 20) Koréh Istvánné 38, 21) ifj. Szakács Imréné 37, 22) Pfeifer Károlyné 35, 23) Kovács Antalné 33, 24) Kassay Gergelyné 32 szavazattal. A benyújtott indítványoknak a választmányi gyűléshez való át-tételével elnök a gyűlést bezárta.

— **Nekrológ.** Folyó ápril 8-án temették özv. Bonyháry Lajosné szül. Kállay Róziát, a tisztes polgárnőt, 61-ik esztendő korában. Férjét elözt 3 esztendővel vesztette el. A férj s nő részén két jelentékeny polgár-családot érintett közelebről e haláleset; de legközelebről fájlalják azt a hú szülei gonddal nevelt gyermekek: Katalin, királyi ügyész Szöcs Mártonné; Károly, távirtdai hivatalnok; s Rózália. Áldott emléke! Nyugodjék csendesen!

— **Dr Seyfried Ernő,** az egykor közkedvességű s közhasznú néhai Seyfried Józsefnek fia, városunk kedves szülőltje, ki a közelebbi múlt márciusában doktorizáltatott ünnepélyesen a kolozsvári egyetemnél mint orvostudor, a kellő tanfolyamokon tanúsított kitünő magaviselete végeztével hasonlólag a szigorlatok kitünő letétele után, városunkban — mint szülőföldjén — kedves családjánál választott lakást. Azt hisszük, akik ismerték apját, s őtet is, mint szép reményű gyermeket, örvendnek e fiatal doktor barátunk előhaladásán, egyszersmind a közönség is kapva-kaphat ily jeles készülttségű orvostudorom. Jó lélekkel ajánlhatjuk különösen Udvarhelymegye s Udvarhelyváros közönségének bizalmába.

— **Megjelent a „Jegyzők Lapja”-nak** első száma. Szerkesztő Félix Mihály, kiadó Serédy G. A szerkesztő lakása Szód Vác mellett, a lapot nyomtatják Vácon, hová az előfizetési pénz (egész évre 4, negyedévre 1 frt) küldendő. Ajánljuk a jegyzői kar figyelmébe. A csereviszonyt elfogadjuk.

— **Újabb örömhír.** Megyénk református papjai között egyleti mozgalom keletkezett. Lenne tehát nemsokára lelkeszi együletünk is. Valóban sok is a teendő. Megyénkben 30—40 ezer ember figyelme kíséri a tiszteletes urak munkálkodását.

— **Fogarásban** polgári iskola van keletkezében. Ennél örövendesebb hírt rég nem hallottunk Fogarásból.

— **A kolozsvári lapok a hadizenet-ről, mint bevégzett tényről beszélnek.**

Laptulajdonos és felelős szerkesztő: Szakács Mózes.